

Universitätsbibliothek Wuppertal

De paenitentia

Tertullianus, Quintus Septimius Florens

Tübingen, 1910

De paenitentia

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-3092](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-3092)

DE PAENITENTIA.

1 1 Paenitentiam hoc genus hominum, quod et ipsi retro fuimus, caeci, sine domini lumine, natura tenus norunt passionem animi quandam esse, quae ueniat de offensa sententiae peioris. 2 ceterum a ratione eius tantum absunt, quantum ab ipso rationis auctore. quippe res dei ratio, 5 quia deus omnium conditor nihil non ratione prouidit, disposuit, ordinauit, nihilque non ratione tractari intellegique uoluit. 3 igitur ignorantes quique deum rem quoque eius ignorent necesse est, quia nullus omnino thesaurus extraneis patet. itaque uniuersam uitae conuersionem sine gu- 10 bernaculo rationis transfretantes, imminentem saeculo procellam uitare non norunt. 4 quam autem in paenitentiae actu inrationabiliter diuersentur, uel uno isto satis erit expedit, cum illam etiam in bonis factis suis adhibent. paenitet fidei, amoris, simplicitatis, patientiae, misericordiae, 15 prout quid in ingratiam cecidit. 5 semetipsos execrantur, quia benefecerint, eamque maxime paenitentiae speciem, quae optimis operibus inrogatur, in corde figunt meminisse curantes, ne quid boni rursus praestent. contra paenitentiae malorum leuius incubant. denique facilius per eandem delin- 20 quunt, quam per eandem recte faciunt.

2 1 Quod si dei ac per hoc rationis quoque compotes agerent, merita primo paenitentiae expenderent nec umquam eam ad argumentum peruersae emendationis adhibe-

rent, modum denique paenitendi temperarent, quia et delinquendi tenerent, timentes dominum scilicet. 2 sed ubi metus nullus, emendatio proinde nulla; ubi emendatio nulla, paenitentia necessario uana, quia caret fructu suo, cui eam
 5 deus seuit, id est hominis saluti. 3 nam deus post tot ac tanta delicta humanae temeritatis a principe generis Adam auspicata, post condemnatum hominem cum saeculi dote, post eiectum paradiso mortique subiectum, cum rursus ad suam misericordiam maturauisset, iam inde in
 10 semetipso paenitentiam dedicauit, rescissa sententia irarum pristinorum ignoscere pactus operi et imagini suae. 4 itaque et populum sibi congregauit et multis bonitatis suae largitionibus fouit et ingratisimum totiens expertus ad paenitentiam semper hortatus est et prophetando uniuersorum prophetarum emisit ora; mox gratiam pollicitus, quam in extremitatibus temporum per spiritum suum uniuerso orbi inluminaturus esset, praeire intinctionem paenitentiae iussit, si quos per gratiam uocaret ad promissionem semini Abraham destinatae, per paenitentiae subsignationem
 20 ante componeret. 5 non tacet Iohannes, *paenitentiam initote* dicens, 'iam enim salus nationibus appropinquabit', dominus scilicet adferens secundum dei promissum. 6 cui praeministrans paenitentiam destinabat purgandis mentibus praepositam, uti quidquid error uetus inquinasset, quidquid in
 25 corde hominis ignorantia contaminasset, id paenitentia uerrens et radens et foras abiciens mundam pectoris domum superuenturo spiritui sancto paret, quo se ille cum caelestibus bonis libens inferat. 7 horum bonorum unus est titulus: salus hominis, criminum pristinorum abolitione praemissa.
 30 haec paenitentiae causa, haec opera negotium diuinae misericordiae curans. quod homini proficit, deo seruit.

11 Vgl. Gen. 1, 27. 16 Vgl. Hebr. 1, 1. 1. Petr. 1, 20. 20 Matth. 3, 2. 26 Vgl. Matth. 12, 44.

8 Ceterum ratio eius, quam cognito domino discimus, certam formam tenet, ne bonis umquam factis cogitatisue quasi uiolenta aliqua manus iniciatur. 9 deus enim reprobationem bonorum ratam non habens, utpote suorum: quorum cum auctor et defensor sit, necesse est proinde et acceptator; 5 si acceptator, etiam remunerator. 10 uiderit ergo ingratis hominum, si etiam bonis factis paenitentiam cogit. uiderit et gratia, si captatio eius ad benefaciendum incitamento est: terrena, mortalis utraque. 11 quantum enim compendii, si grato benefeceris? uel dispendii, si ingrato? bonum 10 factum deum habet debitorem, sicuti et malum, quia iudex omnis remunerator est causae. 12 at cum iudex deus iustitiae, carissimae sibi, exigendae tuendaeque praesideat et in eam omnem summam disciplinae suae sanciat, dubitandum est, sicut in uniuersis actibus nostris, ita in paenitentiae 15 quoque causa iustitiam deo praestandam esse? quod quidem ita impleri licebit, si peccatis solummodo adhibeatur. 13 porro peccatum nisi malum factum dici non meretur, nec quisquam benefaciendo delinquit. 14 quodsi non delinquit, cur paenitentiam inuadit delinquentium priuatum? cur malitiae offi- 20 cium bonitati suae imponit? ita euenit, ut, cum aliquid ubi non oportet adhibetur, illic ubi oportet neglegatur.

3 1 Quorum ergo paenitentia iusta et debita uideatur, id est, quae delicto deputanda sint, locus quidem expostulat denotare, sed otiosum uideri potest. 2 domino enim cognito 25 ultro spiritus a suo auctore respectus emergit ad notitiam ueritatis et admissus ad dominica praecepta ex ipsis statim eruditur, id peccato deputandum, a quo deus arceat; quoniam, cum deum grande quid boni constet esse, utique bono nisi malum non displiceret, quod inter contraria sibi nulla 30 amicitia est.

3 Perstringere tamen non pigebit, delictorum quaedam esse carnalia, id est corporalia, quaedam uero spiritalia. nam cum ex hac duplicis substantiae congregatione confectus

homo sit, non aliunde delinquit, quam unde constat. 4 sed non eo inter se differunt, quod corpus et spiritus duo sunt — alioquin eo magis paria sunt, quia duo unum efficiunt, — ne quis pro diuersitate materiarum peccata eorum discernat, 5 ut alterum altero leuius aut grauius existimet. 5 siquidem et caro et spiritus dei res, alia manu eius expressa, alia adflatu eius consummata. cum ergo ex pari ad dominum pertineant, quodcumque eorum deliquerit ex pari dominum offendit. 6 an tu discernas actus carnis et spiritus, quorum 10 et in uita et in morte et in resurrectione tantum communionis atque consortii est, ut pariter tunc aut in uitam aut in iudicium suscitentur, quia scilicet pariter aut deliquerint aut innocenter egerint? 7 hoc eo praemiserimus, ut non minorem alteri quam utrique parti, si quid deliquerit, 15 paenitentiae necessitatem intellegamus impendere. communis reatus amborum est, communis et iudex, deus scilicet; communis igitur et paenitentiae medela.

8 Exinde spiritalia et corporalia nominantur, quod delictum omne aut agitur aut cogitatur: ut corporale sit, quod 20 in facto est, quia factum ut corpus et uideri et contingi habet; spiritale uero, quod in animo est, quia spiritus neque uidetur neque tenetur. 9 per quod ostenditur, non facti solum, uerum et uoluntatis delicta uitanda et paenitentia purganda esse. neque enim, si mediocritas humana de 25 factis solum iudicat, quia uoluntatis latebris par non est, idcirco crimina eius etiam sub deo neglegamus. 10 deus in omnia sufficit; nihil a conspectu eius remotum, unde omnino delinquitur, quia non ignorat nec omittit, quominus in iudicium decernat. dissimulator et praeuaricator per 30 spicaciae suae non est. 11 quid? quod uoluntas facti origo est? uiderint enim, si qua casui aut necessitati aut ignorantiae imputantur, quibus exceptis iam non nisi uoluntate delinquitur. 12 cum ergo facti origo est, non tanto potior ad poenam est, quanto principalis ad culpam, quae ne tunc

quidem liberatur, cum aliqua difficultas perpetrationem eius intercipit. ipsa enim sibi imputatur nec excusari poterit per illam perficiendi infelicitatem, operata quod suum fuerat. 13 denique dominus quemadmodum se adiectionem legi superstruere demonstrat, nisi et uoluntatis interdicendo delicta? 5 cum adulterum non eum solum definit, qui cominus in alienum matrimonium cecidisset, uerum etiam illum, qui ad spectus concupiscentia contaminasset. 14 adeo quod prohibetur administrare, satis periculose animus sibi repraesentat et temere per uoluntatem expungit effectum. cuius uo- 10 luntatis cum uis tanta sit, ut non solacium sui saturans pro facto cedat, pro facto ergo plectetur. 15 uanissimum est dicere: ‚uolui, nec tamen feci.‘ atquin perficere debes, quia uis, aut nec uelle, quia nec perficis. 16 sed ipse conscientiae tuae confessione pronuntias. nam si bonum concupisceres, 15 perficere gestisses; porro sicut malum non perficis, nec concupiscere debueras. quaquam te constitueris, crimine adstringeris, quia aut malum uolueris aut bonum non adimplueris.

4 1 Omnibus ergo delictis seu carne seu spiritu seu 20 facto seu uoluntate commissis, qui poenam per iudicium destinauit, idem et ueniam per paenitentiam spondit dicens ad populum: *paenitere, et saluum faciam te.* 2 et iterum: *uiuo, inquit dominus, et paenitentiam malo quam mortem.* ergo paenitentia uita est, cum praeponitur morti. eam tu 25 peccator, mei similis — immo me minor, ego enim praestantiam in delictis meam agnosco, — ita inuade, ita amplexare, ut naufragus alicuius tabulae fidem. 3 haec te peccatorum fluctibus mersum proleuabit et in portum diuinae clementiae protelabit. rape occasionem inopinatae felicitatis, ut ille tu 30 nihil quondam penes deum, nisi stilla situlae et areae puluis

7 Vgl. Matth. 5, 27 f. 23 Ezech. 18, 23. 32. Jer. 1, 8. 24 Ezech. 33, 11. 26 Vgl. 1. Tim. 1, 15. 31 Vgl. Jes. 40, 15. Hos. 13, 3.

et uasculum figuli, arbor exinde fias illa, quae penes aquas seritur et in foliis perennat et tempore suo fructus agit, quae non ignem, non securim uidebit. 4 paeniteat errorum reperta ueritate, paeniteat amasse quae deus non amat, 5 quando ne nos quidem ipsi seruulis nostris ea, quibus offendimur, non odisse permittimus. obsequii enim ratio in similitudine animorum constituta est.

5 De bono paenitentiae enumerando diffusa et pro hoc magno eloquio committenda materia est. nos uero pro 10 nostris angustiis unum inculcamus, bonum atque optimum esse quod deus praecipit. 6 audaciam existimo de bono diuini praecepti disputare. neque enim, quia bonum est, idcirco auscultare debemus, sed quia deus praecepit. ad 15 exhibitionem praecepti prior est maiestas diuinae potestatis, prior est auctoritas imperantis, quam utilitas seruientis. 7 bonum est paenitere, an non? quid reuoluis? deus praecipit. at enim ille non praecipit tantum, sed etiam hortatur; inuitat praemio: salute; iurans etiam, uiuo, dicens, cupit credi sibi. 8 o beatos nos, quorum causa deus iurat! 20 o miserimos, si nec iuranti domino credimus! quod igitur deus tantopere commendat, quod etiam humano more sub deieratione testatur, summa utique grauitate et adgredi et custodire debemus, ut in adseueratione diuinae gratiae permanentes in fructu quoque eius et emolumento proinde 25 perseuerare possimus.

5 1 Hoc enim dico, paenitentiam, quae per dei gratiam ostensa et indicta nobis in gratiam nos domino reuocat, semel cognitam atque susceptam numquam posthac iteratione delicti resignari oportere. 2 iam quidem nullum ignorantiae 30 praetextum tibi patrocinator, quod domino agnito praeceptisque eius admissis, denique paenitentia delictorum functus, rursus te in delicta restituis. 3 ita in quantum ignorantia

1 Vgl. Jer. 19, 11. — Ps. 1, 3. 3 Vgl. Matth. 3, 10. 18 Ezech. 33, 11.

segregaris, in tantum contumaciae adglutinaris. nam si idcirco te deliquisse paenituerat, quia dominum coeperas timere, cur quod metus gratia gessisti rescindere maluisti, nisi quia metuere desisti? 4 neque enim timorem alia res quam contumacia subuertit. cum etiam ignorantes dominum 5 nulla exceptio tueatur a poena, quia deum in aperto constitutum et uel ex ipsis caelestibus bonis comprehensibilem ignorari non licet, quanto cognitum despici periculosum est? 5 despicit porro qui bonorum ac malorum intellectum ab illo consecutus, quod intellegit fugiendum, quodque iam 10 fugit resumens, intellectui suo, id est dei dono, contumeliam facit: respuit datorem, cum datum deserit, negat beneficium, cum beneficium non honorat. 6 quemadmodum ei potest placere, cuius munus sibi displicet? ita in dominum non modo contumax, sed etiam ingratus adparet. 15

7 Ceterum non leuiter in dominum peccat, qui cum aemulo eius diabolo paenitentia renuntiasset et hoc nomine illum domino subiecisset, rursus eundem regressu suo erigit et exultationem eius seipsum facit, ut denuo malus recuperata praeda sua aduersus dominum gaudeat. 8 nonne 20 quod dicere quoque periculosum est, sed ad aedificationem proferendum est diabolus domino praeponit? comparisonem enim uidetur egisse qui utrumque cognouerit, et iudicato pronuntiasse eum meliorem, cuius se rursus esse maluerit. 9 ita qui per delictorum paenitentiam instituerat 25 domino satisfacere, diabolo per aliam paenitentiae paenitentiam satisfaciet eritque tanto magis perosus deo, quanto aemulo eius acceptus.

10 Sed aiunt quidam satis deum habere, si corde et animo suspiciatur licet actu minus fiat; itaque se saluo 30 metu et fide peccare, hoc est, salua castitate matrimonia uiolare, salua pietate parenti uenenum temperare. 11 sic

6 Vgl. Röm. 1, 19.

11 Vgl. Weish. Sal. 7, 15.

ergo et ipsi salua uenia in gehennam detrudentur, dum saluo metu peccant. 12 primum exemplum peruersitatis; quia timent, delinquent; opinor, non delinquerent, si non timerent. 13 igitur qui deum nolit offensum nec reuereatur omnino, 5 si timor offendendi patrociniū est. sed ista ingenia de semine hypocritarum pullulare consuerunt, quorum indiuidua cum diabolo amicitia est, quorum paenitentia numquam fidelis.

6 1 Quidquid ergo mediocritas nostra ad paenitentiam 10 semel capessendam et perpetuo continendam suggerere conata est, omnes quidem deditos domino spectat, ut omnes salutis in promerendo deo petitores, sed praecipue nouitiolis istis imminet, qui cum maxime incipiunt diuinis sermonibus aures rigare quique catuli infantiae adhuc recentis 15 nec perfectis luminibus incerta reptant et dicunt quidem pristinis renuntiare et paenitentiam adsumunt, sed includere eam neglegunt. 2 interpellat enim illos ad desiderandum ex pristinis aliquid ipse finis desiderandi; uelut poma cum iam in acoem uel amaritudinem senescere inci- 20 piunt, ex parte aliqua tamen adhuc ipsi gratiae suae adulantur.

3 Omne praeterea cunctationis et tergiuersationis erga • paenitentiam uitium praesumptio intinctionis importat. certi enim indubitatae ueniae delictorum medium tempus interim 25 furantur et commeatum sibi faciunt delinquendi quam eruditionem non delinquendi. 4 quam porro ineptum, quam paenitentiam non adimplere et ueniam delictorum sustinere! hoc est, pretium non exhibere, ad mercem manum emit-tere. hoc enim pretio dominus ueniam addicere instituit; 30 hac paenitentiae compensatione redimendam proponit impunitatem. 5 si ergo qui uenditant prius nummum, quo paciscuntur, examinant, ne scalptus neue rasmus ne adulter,

1 Vgl. Matth. 11, 23.

etiam dominum credimus paenitentiae probationem prius inire, tantam nobis mercedem, perennis scilicet uitae, concessurum.

6 ‚Sed differamus tantisper paenitentiae ueritatem. tunc, opinor, emendatos liquebit, cum absoluimur.‘ nullo pacto. 5 sed cum pendente uenia poena prospicitur, cum adhuc liberari non meretur, ut possimus mereri, cum deus comminatur, non cum ignoscit. 7 quis enim seruus, posteaquam libertate mutatus est, furta sua et fugas sibi imputat? quis miles, postquam castris suis emissus, pro notis suis satagit? 10 8 peccator ante ueniam deflere se debet, quia tempus paenitentiae idem est quod periculi et timoris.

9 Neque ergo renuo diuinum beneficium, id est abolitionem delictorum, inuitis aquam omnimodo saluum esse; sed ut eo peruenire contingat, elaborandum est. quis enim tibi, 15 tam infidae paenitentiae uiro, asperginem unam cuiuslibet aquae commodabit? 10 furto quidem adgredi et praepositum huius rei adseuerationibus tuis circumduci facile est; sed deus thesauro suo prouidet nec sinit obrepere indignos. quid denique ait? *nihil occultum, quod non reuelabitur.* 20 quantascumque tenebras factis tuis superstruxeris: *deus lumen est.* 11 quidam autem sic opinantur, quasi deus necesse habeat praestare etiam indignis quod spondit, et liberalitatem eius faciunt seruitutem. 12 quodsi necessitate nobis symbolum mortis indulget, ergo inuitus facit? quis enim 25 permittit permansurum id, quod tribuerit inuitus? 13 non enim multi postea excidunt? non a multis donum illud aufertur? hi sunt scilicet, qui obrepunt, qui paenitentiae fidem adgressi super arenas domum ruituram conlocant.

14 Nemo ergo sibi aduleatur, quia inter auditorum tiro- 30 cinia deputatur, quasi eo etiam nunc sibi delinquere liceat.

20 Matth. 10, 26.
29 Vgl. Matth. 7, 26.

21 1. Joh. 1, 5.

25 Vgl. Röm. 6, 3—6.

dominum simul cognoueris, timeas; simul inspexeris, reue-
 rearis. 15 ceterum quid te cognouisse interest, cum iisdem
 incubas, quibus retro ignarus? quid autem te a perfecto
 seruo dei separat? an alius est intinctis Christus, alius
 5 audientibus? 16 num spes alia uel merces, alia formido
 iudicii, alia necessitas paenitentiae? lauacrum illud obsig-
 natio est fidei, quae fides a paenitentiae fide incipitur et
 commendatur. 17 non ideo abluimur, ut delinquere desina-
 mus, sed quia desiimus, quoniam iam corde loti sumus. haec
 10 enim prima audientis intinctio est: metus integer. exinde,
 quoad dominum senseris, fides sana, conscientia semel pae-
 nitentiam amplexata.

18 Ceterum si ab aq̄uis peccare desistimus, necessitate,
 non sponte, innocentiam induimus. quis ergo in bonitate
 15 praecellens: cui non licet an cui displicet malo esse? qui
 iubetur an qui delectatur crimine uacare? 19 ergo nec a
 furto manus auertamus, nisi claustrorum duritia repugnet,
 nec oculos a stupri concupiscentiis refrenemus, nisi a custo-
 20 dibus corporum obstructi, si nemo domino deditus delin-
 quere desinet, nisi intinctione adligatus. 20 quodsi qui ita
 senserit nescio an intinctus magis contristetur, quod peccare
 desierit, quam laetetur, quod euaserit. itaque audientes
 optare intinctionem, non praesumere oportet. 21 qui enim
 optat, honorat; qui praesumit, superbit. in illo uerecundia,
 25 in isto petulantia adparet; ille satagit, hic negligit; ille
 mereri cupit, at hic ut debitum sibi repromittit; ille sumit,
 hic inuadit. 22 quem censeas digniorem, nisi emendatiorem?
 quem emendatiorem, nisi timidiorem et idcirco uera pae-
 nitentia functum? timuit enim adhuc delinquere, ne non
 30 mereretur accipere. 23 at ille praesumptor, cum sibi repro-
 mitteret, securus scilicet, timere non potuit; sic nec pae-
 nitentiam impleuit, quia instrumento paenitentiae, id est metu,
 caruit. 24 praesumptio inuerecundiae portio est: inflat peti-
 torem, despicit datorem; itaque decipit nonnumquam. ante

enim quam debeat re promittit, quo semper is, qui est praestaturus, offenditur.

7 1 Hucusque, Christe domine, de paenitentiae disciplina seruis tuis dicere uel audire contingat, quousque etiam delinquere non oportet audientibus; uel nihil iam de 5 paenitentia nouerint, nihil eius requirant. 2 piget secundae, immo iam ultimae spei subtexere mentionem, ne retractantes de residuo auxilio paenitendi spatium adhuc delinquendi demonstrare uideamur. 3 absit, ut aliquis ita interpretetur, quasi eo sibi etiam nunc pateat ad delinquendum, quia pa- 10 tet ad paenitendum, et redundantia clementiae caelestis libidinem faciat humanae temeritatis. 4 nemo idcirco deterior sit, quia deus melior est, totiens delinquendo, quotiens ignoscitur. ceterum finem utique euadendi habebit, cum offendendi non habebit. euasimus semel; hactenus pericu- 15 losis nosmetipsos inferamus, etsi iterum euasuri uidemur? 5 plerique naufragio liberati exinde repudium et naui et mari dicunt et dei beneficium, salutem suam scilicet, memoria periculi honorant. laudo timorem, diligo uerecundiam; nolunt iterum diuinae misericordiae oneri esse: formidant 20 uideri inculcare, quod consecuti sunt; bona certe sollicitudine iterum experiri uitant, quod semel didicerunt timere. 6 ita modus temeritatis testatio est timoris. timor autem hominis dei honor est.

7 Sed enim peruicacissimus hostis ille numquam malitiae 25 suae otium facit. atquin tunc maxime saeuit, cum hominem plene sentit liberatum; tunc plurimum accenditur, dum extinguitur. 8 doleat et ingemiscat necesse est, uenia peccatorum permissa tot in homine mortis opera diruta, tot titulos damnationis retro suae erasos. dolet, quod ipsum 30 et angelos eius Christi seruus ille peccator iudicaturus est.

11 Vgl. Röm. 5, 17. 23 Vgl. Sir. 1, 11. 31 Vgl. 1. Kor. 6, 3.

9 itaque obseruat, oppugnat, obsidet, si qua possit aut oculos concupiscentia carnali ferire aut animum inlecebris saecularibus inretire aut fidem terrenae potestatis formidine euertere aut a uia certa peruersis traditionibus detorquere; non
 5 scandalis, non temptationibus deficit. 10 haec igitur uenena eius prouidens deus, clausa licet ignoscentiae ianua et intinctionis sera obstructa, aliquid adhuc permisit patere. conlocauit in uestibulo paenitentiam secundam, quae pulsantibus patefaciat; sed iam semel, quia iam secundo; sed
 10 amplius numquam, quia proxime frustra. 11 non enim et hoc semel satis est? habes, quod iam non merebaris; amisisti enim, quod acceperas. si tibi indulgentia domini accomodat, unde restituas, quod amiseras, iterato beneficio gratus esto, nedum ampliato. 12 maius est enim restituere
 15 quam dare, quoniam miserius est perdidisse quam omnino non accepisse. uerum non statim succidendus ac subruendus est animus desperatione, si secundae quis paenitentiae debitor fuerit. 13 pigeat sane peccare rursus, sed rursus paenitere non pigeat; pigeat iterum periclitari, sed non iterum
 20 liberari. neminem pudeat: iteratae ualetudinis iteranda medicina est. 14 gratus in dominum exstiteris, si quod tibi dominus offert, non recusaueris. offendisti, sed reconciliari adhuc potes. habes, cui satisfacias, et quidem uolentem.

8 1 Id si dubitas, euolue quae spiritus ecclesiis dicat:
 25 desertam dilectionem Ephesiis imputat, stuprum et idolothylorum esum Thyatirenis exprobrat, Sardos non plenum operum incusat, Pergamos docentes peruersa reprehendit, Laodicenos fidentes diuitiis obiurgat: et tamen omnes ad paenitentiam commonet, sub comminationibus
 30 quidem. 2 non comminaretur autem non paenitenti, si non ignosceret paenitenti. dubium, si non et alibi hanc clementiae suae profusionem demonstrasset. non ait: *qui ce-*

2 Vgl. 2. Petr. 2, 18. 25 Vgl. Apok. 2, 1—4. 26 Vgl. 2, 18—20. — 3, 1f. 28 Vgl. 2, 12—14. 29 Vgl. 3, 14—17. 32 Jer. 8, 4.

ciderit, resurget, et qui auersatus fuerit, conuertetur? 3 ille est scilicet, ille est, qui *misericordiam mauult quam sacrificia*. laetantur caeli et qui illic angeli paenitentia hominis. heus tu, peccator, bono animo sis! uides, ubi de tuo reditu gaudeatur. 4 quid illa similitudinum dominicarum argu-⁵ menta nobis uolunt? quod mulier drachmam perdidit et requirit et reperit et amicas ad gaudium inuitat, nonne restituti peccatoris exemplum est? 5 errat et una pastoris ouicula; sed grex una carior non erat; una illa conquiritur, una pro omnibus desideratur et tandem inuenitur et¹⁰ humeris pastoris ipsius refertur; multum enim errando laborauerat. 6 illum etiam mitissimum patrem non tacebo, qui prodigum filium reuocat et post inopiam paenitentem libens suscipit, immolat uitulum praeopimum, conuiuio gaudium suum exornat. quidni? filium enim inuenerat, quem ami-¹⁵ serat, cariorem senserat, quem lucri fecerat. 7 quis ille nobis intellegendus pater? deus scilicet; tam pater nemo, tam pius nemo. 8 is ergo te, filium suum, etsi acceptum ab eo prodegeris, etsi nudus redieris, recipiet, quia redisti, magisque de regressu tuo quam de alterius sobrietate laeta-²⁰ bitur; sed si paeniteat ex animo, si famem tuam cum saturitate mercenariorum paternorum compares, si porcos immundum relinquo pecus, si patrem repetas uel offensum, *deliqui*, dicens, *pater, nec dignus ego sum iam uocari tuus*. 9 tantum releuat confessio delictorum, quantum dissimulatio²⁵ exaggerat. confessio enim satisfactionis consilium est, dissimulatio contumaciae.

9 1 Huius igitur paenitentiae secundae et unius, quanto in arto negotium est, tanto operosior probatio, ut non sola conscientia praeferatur, sed aliquo etiam actu administretur.³⁰ 2 is actus, qui magis Graeco uocabulo exprimitur et frequen-

2 Hos. 6, 6. (Matth. 9, 13, 12, 7.) 3 Vgl. Luk. 15, 7, 10. 6 Vgl. 15, 8—10. 8 Vgl. 15, 4—7. 12 Vgl. 15, 11—32. 15 Vgl. Luk. 15, 32. 21 Vgl. 15, 17. 24 15, 21.

tatur, ἑξομολόγησις est, qua delictum domino nostrum confitemur, non quidem ut ignaro, sed quatenus satisfactio confessione disponitur, confessione paenitentia nascitur, paenitentia deus mitigatur.

5 3 Itaque exhomologesis prosternendi et humiliificandi hominis disciplina est, conuersionem iniungens misericordiae inlicem. 4 de ipso quoque habitu atque uictu mandat sacco et cineri incubare, corpus sordibus obscurare, animum maeroribus deicere, illa, quae peccauit, tristi tractatione mutare;
 10 ceterum pastum et potum pura nosse, non uentris scilicet, sed animae causa; plerumque uero ieiuniis preces alere, ingemiscere, lacrimari et mugire dies noctesque ad dominum deum tuum, presbyteris aduolui et caris dei adgeniculari, omnibus fratribus legationes deprecationis suae iniungere.
 15 5 haec omnia exhomologesis, ut paenitentiam commendet, ut de periculi timore dominum honoret, ut in peccatorem ipsa pronuntians pro dei indignatione fungatur et temporali afflictatione aeterna supplicia, non dicam frustretur, sed expungat. 6 cum igitur prouoluit hominem, magis releuat;
 20 cum squalidum facit, magis mundatum reddit; cum accusat, excusat; cum condemnat, absoluit. in quantum non peperceris tibi, in tantum tibi deus, crede, parcet.

10 1 Plerosque tamen hoc opus, ut publicationem sui, aut suffugere aut de die in diem differre praesumo, pudoris magis memores, quam salutis; uelut illi, qui in partibus uerecundioribus corporis contracta uexatione conscientiam medentium uitant, et ita cum erubescencia sua pereunt. 2 intolerandum scilicet pudori domino offenso satisfacere, saluti productae reformari. nae tu uerecundia bonus, ad
 30 delinquendum expandens frontem, ad deprecandum uero subducens! 3 ego rubori locum non facio, cum plus de detrimento eius adquiro, cum ipse hominem quodammodo ex-

7 Vgl. Jes. 58, 5.

hortatur: ,ne me respexeris', dicens, ,per te mihi melius est perire'. 4 certe periculum eius tunc, si forte, onerosum est, cum penes insultaturos in risiloquio consistit, ubi de alterius ruina alter attollitur, ubi prostrato superscenditur. ceterum inter fratres atque conseruos, ubi communis spes,⁵ metus, gaudium, dolor, passio, quia communis spiritus de communi domino et patre, quid tu hos aliud quam te opinaris? 5 quid consortes casuum tuorum ut plausores fugis? non potest corpus de unius membri uexatione laetum agere; condoleat uniuersum et ad remedium conlaboret necesse est. 10 6 in uno et altero ecclesia est, ecclesia uero Christus. ergo cum te ad fratrum genua protendis, Christum contrectas, Christum exoras. aequae illi cum super te lacrimas agunt, Christus patitur, Christus patrem deprecatur. 7 facile impetratur semper, quod filius postulat. grande plane emolu-¹⁵ mentum uerecundiae occultatio delicti pollicetur! uidelicet si quid humanae notitiae subduxerimus, proinde et deum celabimus? 8 adeone existimatio hominum et dei conscientia comparantur? an melius est damnatum latere quam palam absolui? 9 miserum est sic ad exhomologesin peruenire!²⁰ malo enim ad miseriam peruenitur; sed ubi paenitendum est, desinit miserum, quia factum est salutare. 10 miserum est secari et cauterio exuri et pulueris alicuius mordacitate cruciari; tamen quae per insauitatem medentur et emolumento curationis offensam sui excusant et praesentum in-²⁵ iuriam superuenturae utilitatis gratia commendant.

11 1 Quid si praeter pudorem, quem potiores putant, etiam incommoda corporis reformident, quod inlotos, quod sordulentos, quod extra laetitiam oportet deuersari in asperitudine sacci et horrore cineris et oris de ieiunio uanitate?³⁰ 2 num ergo in coccino et Tyrio pro delictis supplicare nos concedet? cedo acum crinibus distinguendis et puluerem dentibus elimandis et bisulcum aliquid ferri uel aeris ungui-

6 Vgl. Eph. 4, 4f. 9 Vgl. 1. Kor. 12, 26.

bus repastinandis, si quid ficti nitoris, si quid coacti ruboris in labia aut genas urgeat. 3 praeterea exquirito balneas laetiores, hortulani maritimae secessus adicito ad sumptum, conquirito altitium enormem saginam, defaecato senectutem
 5 uini; cumque quis interrogarit, cur animae largiaris: ,deliqui', dicito, ,in deum et periclitor in aeternum perire; itaque nunc pendeo et maceror et excrucior, ut deum reconciliem mihi, quem delinquendo laesi'.

4 Sed enim illos, qui ambitu obeunt capessendi magistratus, neque pudet neque piget incommodis animae et corporis, nec incommodis tantum, uerum et contumeliis omnibus eniti in causa uotorum suorum. 5 quas non ignobilitates uestium adfectant? quae non atria nocturnis et crudis salutationibus occupant? ad omnem occursum maioris
 15 cuiusque personae decrescentes, nullis conuiujs celebres, nullis comessionibus congreges, sed exsules a libertatis et laetitiae felicitate, idque totum propter unius anni uolaticum gaudium. 6 nos, quod securium uirgarumue petitio sustinet, in periculo aeternitatis tolerare dubitamus? et casti-
 20 gationem uictus atque cultus offenso domino praestare cessabimus, quae gentiles nemine omnino laeso sibi inrogant? 7 hi sunt de quibus scriptura commemorat: *uae illis, qui delicta sua uelut procero fune nectunt.*

12 1 Si de exhomologesi retractas, gehennam in corde
 25 considera, quam tibi exhomologesis extinguet, et poenae prius magnitudinem imaginare, ut de remedii adeptione non dubites. 2 quid illum thesaurum ignis aeterni aestimamus, cum fumariola quaedam eius tales flammaram ictus susci-
 tent, ut proximae urbes aut iam nullae exstent, aut idem
 30 sibi de die sperent? 3 dissiliunt superbissimi montes ignis intrinsecus fetu et, quod nobis iudicii perpetuitatem probat, cum dissiliant, cum deuorentur, numquam tamen finiuntur.
 4 quis haec supplicia interim montium non iudicii minantis

exemplaria deputabit? quis scintillas tales non magni aliquis et inaestimabilis foci missilia quaedam et exercitoria iacula consentiet?

5 Igitur cum scias aduersus gehennam post prima illa intinctionis dominicae munimenta esse adhuc in exhomologesi secunda subsidia, cur salutem tuam deseris? cur cessas adgredi, quod scias mederi tibi? 6 mutae quidem animae et irrationales medicinas sibi diuinitus attributas in tempore agnoscunt. ceruus sagitta transfixus, ut ferrum et inre-uocabiles moras eius de uulnere expellat, scit sibi dictamno 10 medendum. hirundo, si . . . excaecauerit pullos, nouit illos oculare rursus de sua chelidonia. 7 peccator restituendo sibi institutam a domino exhomologesin sciens praeteribit illam, quae Babylonium regem in regna restituit? diu enim paenitentiam domino immolarat, septenni squalore exhomologesin operatus, unguium aquilinum in modum efferatione et capilli incuria horrorem leoninum praeferebat. pro malae tractationis! quem homines perhorrebant, deus recipiebat. 8 contra autem Aegyptius imperator, qui populum dei aliquando afflictum, diu domino suo denegatum, persecutus in proelium 20 inruit, post tot documenta plagarum, discidio maris, quod soli populo <dei> peruium licebat, reuolutis fluctibus periit. paenitentiam enim et ministerium eius exhomologesin abiecerat.

9 Quid ego ultra de istis duabus humanae salutis quasi plancis, stili potius negotium quam officium conscientiae 25 meae curans? peccator enim omnium notarum cum sim, nec ulli rei nisi paenitentiae natus, non facile possum super illa tacere, quam ipse quoque et stirpis humanae et offensae in dominum princeps Adam, exhomologesi restitutus in paradysum suum, non tacet. 30

14 Vgl. Da. 4, 33. 5, 19. 19 Vgl. Ex. 7—14. 30 Vgl. Vita Adae et Euae 40 (EFuchs bei EKautsch, die Apokryphen und Pseudepigraphen des AT. 2, 1900, 527; s. auch ErwPreuschen im Festgruss für BhdStade, 1900, 182 f).